

การเปลี่ยนผ่านบทบาทและตำแหน่งแห่งที่ของภาครัฐ

ภายใต้กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัล

Transitions of public sector under the digital economy development process

วัชรพล ว่องนิยมเกษตร

นักวิเคราะห์นโยบายและแผนชำนาญการ

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

บทนำ

ภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกเกิดการเปลี่ยนแปลงจากอดีตที่ผ่านมาอย่างรุนแรง รวดเร็ว และแหลมคม โดยการก่อเกิดกระบวนการดังกล่าวส่งผลกระทบต่อสถาบันทางสังคมต่าง ๆ อย่างมีนัยสำคัญ ไม่ว่าจะ เป็นระดับปัจเจกชน ภาคประชาสังคม หรือแม้กระทั่งภาครัฐบาล ซึ่งปัจจัยสำคัญประการหนึ่งของกระบวนการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลมาจากความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง หากพิจารณาภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจในปัจจุบันจะเห็นได้ว่า ความเปลี่ยนแปลงของพฤติกรรมหรือกิจกรรมต่าง ๆ ได้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วและหลากหลาย เช่น การซื้อสินค้าออนไลน์ การซื้อสินค้าโดยไม่ใช้เงินสด การเกิดเงินดิจิทัล เป็นต้น ด้วยเหตุนี้จึง

นำไปสู่การเกิดขึ้นของรูปแบบเศรษฐกิจที่เรียกว่า “เศรษฐกิจดิจิทัล (Digital economy)”

ทั้งนี้ ความหมายของเศรษฐกิจดิจิทัลไม่ได้มีลักษณะแน่นอนและตายตัว (Static) แต่กลับผันแปรและแปรเปลี่ยนไปตามพลวัตการเปลี่ยนแปลงของบริบทและช่วงเวลาในแต่ละยุคสมัย ซึ่งหากพิจารณาภายใต้กรอบความหมายแบบแคบเศรษฐกิจดิจิทัลสามารถสะท้อนได้จากผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) เฉพาะสาขาที่เกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีสารสนเทศ (Information and communications technology : ICT) เป็นหลัก (OECD, 2014) ในขณะที่กรอบความหมายแบบกว้างจะพยายามอธิบายเศรษฐกิจดิจิทัลโดยครอบคลุมกิจกรรมทางเศรษฐกิจสาขาต่าง ๆ ที่มีการใช้อินเทอร์เน็ต (Internet protocol : IP) เป็นส่วนหนึ่งใน

การสื่อสารและสร้างเครือข่ายขึ้น (Peter Lovelock, 2018, p. 5-6) แม้กระนั้นก็ตาม สิ่งสำคัญประการหนึ่งที่เศรษฐกิจดิจิทัลช่วยสรรค์สร้างและสะท้อนให้เห็นคือ การเปลี่ยนแปลงหรือการก่อให้เกิดรูปแบบใหม่ของกระบวนการผลิตและการบริโภคในระบบเศรษฐกิจหนึ่ง เช่น Uber Airbnb Alipay เป็นต้น โดยประเทศสิงคโปร์ได้กลายเป็นต้นแบบสำคัญที่ช่วยให้เห็นถึงกระบวนการเปลี่ยนแปลงและการก่อตัวขึ้นของเศรษฐกิจดิจิทัลอย่างชัดเจน จนนำไปสู่การศึกษาเศรษฐกิจดิจิทัลและบทบาทภาครัฐของสิงคโปร์ในฐานะตัวแสดงหลักในการขับเคลื่อนนโยบายดังกล่าว รวมถึงการเปรียบเทียบกระบวนการดังกล่าวกับบทบาทภาครัฐของไทยที่เกิดขึ้นภายใต้การขับเคลื่อนและพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลของประเทศไทย

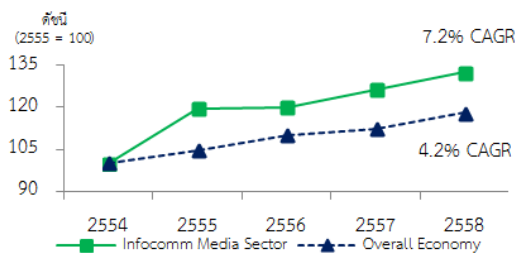
เศรษฐกิจดิจิทัลของสิงคโปร์

ในช่วงระยะ 5 ปีที่ผ่านมา สิงคโปร์กำลังเคลื่อนตัวเข้าสู่เศรษฐกิจดิจิทัลอย่างชัดเจน โดยการปรับตัวเพิ่มสูงขึ้นของอุปสงค์สินค้าและบริการในกลุ่มผลิตภัณฑ์ทางด้าน

ดิจิทัลของทั้งภาคครัวเรือนและภาคเอกชน ได้กลายเป็นปัจจัยหลักที่นำไปสู่การขยายตัวเร่งขึ้นของกิจกรรมการผลิตสาขาสื่อสารสนเทศและการสื่อสาร (Info-Communication Media: ICM) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงปี 2554 – 2558 ที่ผ่านมา กล่าวคือ จากข้อมูลรายงานผลการสำรวจเศรษฐกิจสิงคโปร์ ไตรมาสที่ 3 ปี 2560 โดยกระทรวงการค้าและอุตสาหกรรมของสิงคโปร์ (Ministry of Trade and Industry: MIT) พบว่า ในปี 2554 – 2558 การผลิตสาขา Info-Communication Media ขยายตัวเฉลี่ยสูงถึงร้อยละ 7.2 สูงกว่าอัตราการขยายตัวเฉลี่ยของเศรษฐกิจสิงคโปร์ที่ร้อยละ 4.2 ในช่วงระยะเวลาเดียวกัน (ณ ราคาประจำปี) ตามภาพที่ 1

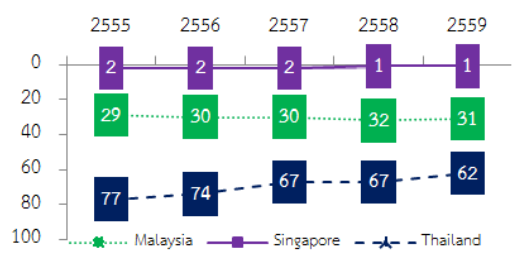
จากภาพที่ 2 ในปี 2555 – 2559 ผลการจัดอันดับดัชนี NRI ตั้งแต่ปี 2555 - 2559 การพัฒนาเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสาร (Networked Readiness Index: NRI) ซึ่งเผยแพร่โดย World Economic Forum (WEF) พบว่า สิงคโปร์เป็นประเทศผู้นำหลักด้านความพร้อมของการพัฒนา

ภาพที่ 1 ผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ (GDP) ณ ราคาประจำปี (ร้อยละ)

ที่มา: Economic Survey of Singapore Third Quarter 2017

ภาพที่ 2 ผลการจัดอันดับดัชนี NRI ตั้งแต่ปี 2555 - 2559

ที่มา: Global Information Technology Report 2016

เทคโนโลยีและการสื่อสาร โดยอยู่ในอันดับที่ 1 จากทั้งหมด 139 ประเทศ ตั้งแต่ปี 2558 เป็นต้นมา ขณะที่ในปี 2559 ประเทศไทยอยู่ในอันดับที่ 62 ปรับตัวดีขึ้นต่อเนื่องจากอันดับที่ 77 ในปี 2555

บทบาทภาครัฐภายใต้กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลของสิงคโปร์

สิงคโปร์ดำเนินนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลโดยอาศัยภาครัฐเป็นแกนหลักในการขับเคลื่อนนโยบาย กล่าวคือ การพัฒนาเริ่มก่อตัวจากแนวคิดของนายลี เซียนลุง นายกรัฐมนตรีสิงคโปร์ ที่ต้องการพัฒนาเศรษฐกิจให้มีความทันสมัยและสอดคล้องกับบริบททางเศรษฐกิจและสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือ เป็นรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจแบบบนสู่ล่าง (Top-down approach) ซึ่งเน้นดำเนินการจากภาครัฐในฐานะตัวขับเคลื่อนหลักต่างจากรูปแบบการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลในประเทศต่าง ๆ เช่น รูปแบบล่างสู่บน (Bottom-up) รูปแบบภาคเอกชนเป็นผู้นำ เป็นต้น โดยกระบวนการดังกล่าวดำเนินการผ่านการจัดตั้งหน่วยงาน GOVTECH ซึ่งมีหน้าที่ในการควบคุมเทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่เกี่ยวข้องกับการเปลี่ยนแปลงของภาครัฐ เพื่อนำไปสู่การเพิ่มขีดความสามารถและนวัตกรรมต่าง ๆ ให้รองรับการให้บริการสาธารณะแบบดิจิทัลและ

โครงสร้างพื้นฐานทางดิจิทัลที่สอดคล้องกับแนวคิดชาติอัจฉริยะ (Smart Nation)

การพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าวดำเนินไปภายใต้กระบวนการที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ (1) การเร่งลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐานของระบบดิจิทัลภายในประเทศ ในช่วงปี 2554 – 2559 การลงทุนทางด้านโครงสร้างพื้นฐานของระบบดิจิทัลเพิ่มสูงขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะโครงข่ายใยแก้วนำแสง (Optical fiber) และเครือข่ายอินเทอร์เน็ต 4G ส่งผลให้การเข้าถึงอินเทอร์เน็ตครอบคลุมทั่วประเทศและความเร็วเฉลี่ยในการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตอยู่ที่ระดับ 20 Mbps ในปี 2559 เพิ่มขึ้นจากความเร็ว 5.4 Mbps ในปี 2555 และ (2) การพัฒนาและเตรียมความพร้อมของภาคครัวเรือนและภาคธุรกิจสู่เศรษฐกิจดิจิทัล ดำเนินการผ่านการจัดตั้งหน่วยงาน TechSkills Accelerator (TeSA) ซึ่งเป็นหน่วยงานภายใต้หน่วยงาน Info-communications Media Development Authority (IMDA) เพื่อทำหน้าที่ในการฝึกอบรมและกำกับดูแลการพัฒนาความรู้เกี่ยวกับการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศให้แก่ครัวเรือนและภาคธุรกิจต่าง ๆ

ทั้งนี้ หากพิจารณากระบวนการบรรณศาสตร์ของการบริหารงานสาธารณะ (Paradigm of public administration) ซึ่งจะช่วย

สะท้อนบทบาทของภาครัฐภายใต้กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลของสิงคโปร์ จะเห็นได้ว่า บทบาทภาครัฐในการจัดทำบริการสาธารณะให้แก่ประชาชนได้เคลื่อนย้ายจากแนวคิดการบริหารรัฐกิจแบบดั้งเดิม (Traditional Public Administration) ไปสู่แนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) และก้าวไปยังแนวคิดการบริการสาธารณะแนวใหม่ (New Public Service) ในท้ายที่สุด ซึ่งกระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงบทบาทภาครัฐจากเดิมในฐานะผู้จัดทำบริการสาธารณะกลายเป็นผู้กำกับดูแล (Steering) การจัดทำบริการสาธารณะ กระทั่งก้าวเข้าสู่บทบาทผู้ให้บริการ (Serving) ซึ่งทำหน้าที่ในการเจรจาต่อรองและเป็นนายหน้าของผลประโยชน์ระหว่างพลเมืองด้วยกัน (Global Centre for Public Service Excellence, 2015, p. 10-12) กล่าวได้ว่าด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่การก่อตัวของแนวคิดรัฐบาลทุกภาคส่วน (Whole of Government) ของสิงคโปร์ในปี 2552 ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการออกแบบและจัดวางตำแหน่งแห่งที่ของบทบาทภาครัฐในกระบวนการสร้างระบบเศรษฐกิจดิจิทัลและแนวคิด Smart Nation โดยตัวอย่างหนึ่งภายใต้แนวคิดดังกล่าว เช่น เว็บไซต์ Easy Home Fix ซึ่งให้บริการค้นหาช่างซ่อม

บ้านให้แก่เจ้าของบ้านที่ต้องการซ่อมบ้าน โดยภาครัฐอยู่ในฐานะตัวกลางที่อำนวยความสะดวกให้ทั้งสองฝ่าย เป็นต้น

นอกจากนี้ กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าวยังได้นำไปสู่ความท้าทายสำคัญหลายประการที่ภาครัฐต้องเผชิญ ได้แก่ (1) การปะทะกันระหว่างอุตสาหกรรมรูปแบบดั้งเดิมและการเกิดขึ้นของอุตสาหกรรมรูปแบบใหม่ภายใต้เศรษฐกิจแบบแบ่งปัน (Sharing economy) (2) การป้องกันข้อมูลและความเป็นส่วนตัวของปัจเจกชน (Privacy and data protection) (3) ความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ (Cybersecurity) และ (4) อำนาจอธิปไตยของรัฐชาติ (Sovereignty) ภายใต้การส่งผ่านข้อมูลข้ามพรมแดน (Cross-Border Data Transfer)

เศรษฐกิจดิจิทัลของไทย

ประเทศไทยกำลังเคลื่อนตัวเข้าสู่สังคมดิจิทัลอย่างชัดเจนและรวดเร็ว สะท้อนได้จากผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ต (Internet Users) ที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะจากการสำรวจในไตรมาสที่ 1 ปี 2559 พบว่า ผู้ใช้งานอินเทอร์เน็ตมีจำนวนร้อยละ 56 ของประชากรทั้งหมด (สมาคมโฆษณาดิจิทัล, 2559) และจำนวนผู้ใช้โทรศัพท์มือถือสมาร์ทโฟนที่เพิ่มสูงขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยในปี 2559 สัดส่วนผู้ใช้โทรศัพท์สมาร์ทโฟนอยู่ที่ร้อยละ 50.5 เทียบกับร้อยละ 8.0

ในปี 2555 (สำนักงานสถิติแห่งชาติ, 2560, หน้า 1) นอกจากนี้ ข้อมูลดังกล่าวยังสะท้อนให้เห็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบพฤติกรรมผู้ใช้อินเทอร์เน็ตอย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะการเพิ่มสูงขึ้นของพฤติกรรมการซื้อขายและบริการดาวน์โหลดซอฟต์แวร์/เพลง/ละคร/เกมส์ การทำธุรกรรมทางการเงิน และการเล่นเกมออนไลน์ กล่าวได้ว่า เศรษฐกิจไทยกำลังเคลื่อนตัวเข้าสู่ระบบเศรษฐกิจดิจิทัลอย่างต่อเนื่องและส่งผลให้ภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจไทยเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากการเกิดขึ้นของกิจกรรมทางเศรษฐกิจรูปแบบใหม่และการปะทะกันระหว่างธุรกิจรูปแบบเก่าและรูปแบบใหม่ในระบบเศรษฐกิจ เช่น ธุรกิจแท็กซี่และธุรกิจ Uber ธุรกิจโรงแรมและธุรกิจ Airbnb เป็นต้น

บทบาทภาครัฐไทยและสิงคโปร์ ภายใต้กระบวนการเปลี่ยนผ่านสู่เศรษฐกิจ ดิจิทัล

การเปลี่ยนผ่านเศรษฐกิจไทยไปสู่สภาวะเศรษฐกิจดิจิทัลกลายเป็นความท้าทายสำคัญอย่างยิ่งต่อภาครัฐ โดยเฉพาะ

ในฐานะผู้จัดทำบริการสาธารณะ เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวทำให้ภาครัฐจำเป็นต้องกำหนดบทบาทและตำแหน่งอย่างชัดเจน (Role and Position) เพื่อให้บทบาทสอดคล้องกับทิศทางและกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจดังกล่าว ทั้งนี้ หากพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลของไทยและสิงคโปร์ภายใต้แนวคิดการถ่ายโอนนโยบาย (Policy transfer) โดยอาศัยการถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของประเทศอื่น (Lessons Learned) จะช่วยสะท้อนให้เห็นแนวทางและกระบวนการพัฒนาของประเทศไทยที่ชัดเจนมากขึ้น ซึ่งเป็นการพิจารณาในมิติเชิงสถาบันและมิติเชิงกระบวนการเป็นสำคัญ โดยอธิบายได้ ดังนี้

ประเด็นพิจารณา	ประเทศไทย	ประเทศสิงคโปร์
1. มิติเชิงสถาบัน		
1.1 บทบาทภาครัฐ	แบบบนสู่ล่าง (Top down) ซึ่งกำกับผ่านแผนพัฒนาดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม	แบบบนสู่ล่าง (Top down)
1.2 กระบวนการศรัณการ บริหารงาน	แนวคิดการจัดการภาครัฐแนวใหม่ (NPM) และการบริหารปกครอง (Governance) ที่สะท้อนรูปแบบการแตกกระจายของหน่วยงานภาครัฐ (Fragmentation)	แนวคิดการบริหารสาธารณสุขแนวใหม่ (NPS) ที่นำไปสู่แนวคิดรัฐบาลทุกภาคส่วน (WOG)
1.3 กลไกเชิงสถาบัน	จัดตั้ง “กระทรวงดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคม” เป็นหน่วยงานหลักและประกาศใช้พ.ร.บ. การพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลฯ	จัดตั้ง “GOVTECH” เป็นหน่วยงานหลัก
2. มิติเชิงกระบวนการ		
2.1 การสร้างโครงข่ายแห่งชาติ (National Broadband Network)	ให้รัฐวิสาหกิจดำเนินการเกี่ยวกับโครงข่ายแห่งชาติ โดยครอบคลุมถึงการกำกับดูแลและการบริหารงานโครงข่ายดังกล่าว (อยู่ระหว่างจัดตั้ง บริษัท โครงข่ายบรอดแบนด์แห่งชาติ (Broadband Network Company Limited))	ให้เอกชนเป็นผู้ดำเนินการโดยอาจได้รับเงินอุดหนุนจากภาครัฐ (Subsidy) หรือภาคเอกชนอาจลงทุนด้วยตนเองก็ได้ เพื่อส่งเสริมการแข่งขันของตลาด
2.2 การยกระดับภาครัฐเร็วและภาคเอกชน	จัดตั้ง “สถาบันพัฒนาบุคลากรด้านดิจิทัลภาครัฐ (TDGA)” เพื่อพัฒนาบุคลากรภาครัฐ ขณะที่แนวทางการพัฒนาภาครัฐเร็วและภาคธุรกิจอยู่ภายใต้แผนพัฒนาดิจิทัลฯ	จัดตั้ง “TeSA” เพื่อฝึกอบรมและกำกับดูแลการพัฒนาความรู้ให้แก่ภาครัฐเร็วและภาคธุรกิจ

กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลของไทยและสิงคโปร์ โดยภาพรวมใกล้เคียงกันในด้านบทบาทภาครัฐและกลไกเชิงสถาบัน อย่างไรก็ตาม มิติด้านกระบวนการศรัณการบริหารงาน วิธีการสร้างโครงข่ายแห่งชาติ และการยกระดับภาครัฐเร็วและภาคเอกชนยังคงแตกต่างกันในบางประเด็น

โดยเฉพาะด้านกระบวนการศรัณการบริหารงาน ซึ่งส่งผลกระทบต่อมิติต่าง ๆ อย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากกระบวนการศรัณที่เน้นความสำคัญภาครัฐจะส่งผลให้การออกแบบกระบวนการการพัฒนายังคงเชื่อมโยงกับภาครัฐเป็นสำคัญ

บทสรุป

กระบวนการเปลี่ยนผ่านไปสู่เศรษฐกิจดิจิทัลของไทยกำลังดำเนินไปอย่างรวดเร็ว ภายใต้บริบทการเปลี่ยนแปลงภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจต่าง ๆ ของสังคมไทย ซึ่งส่งผลให้ภาครัฐต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและสถานะ เพื่อนำไปสู่การสร้างกลไกเชิงสถาบันที่สามารถสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจให้เหมาะสมและสอดคล้องกับความต้องการของสังคม กล่าวคือ ภาครัฐจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนบทบาทจากผู้จัดทำบริการสาธารณะมาสู่การเป็นผู้กำกับดูแลและผู้ให้บริการเพื่อช่วยให้ตลาดสามารถขับเคลื่อนเศรษฐกิจอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ ในขณะที่เดียวกันภาครัฐควรเตรียมพร้อมรับกับความท้าทายใหม่ที่อาจเกิดขึ้นภายใต้ระบบเศรษฐกิจดิจิทัล โดยเฉพาะประเด็นเกี่ยวกับความมั่นคงปลอดภัยทางไซเบอร์ และความเป็นส่วนตัวของปัจเจกชน เพื่อให้กระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจดิจิทัลสามารถดำเนินไปอย่างยั่งยืนและมั่นคง

เอกสารอ้างอิง

สมาคมโฆษณาติจิทัล (DAAT) (2559), *ข้อมูลผู้ใช้อินเทอร์เน็ตของไทย ไตรมาส 1 ประจำปี 2559*. สืบค้นจาก <http://www.daat.in.th/index.php/daat-internet/>

สำนักงานสถิติแห่งชาติ (2560), *แนวโน้มคนไทยใช้สมาร์ตโฟนมากขึ้น*. สืบค้นจาก

<http://www.nso.go.th/sites/2014/Lists/Activity/Attachments/120/A24-05-60.pdf>

Global Centre for Public Service Excellence (2015), *From Old Public Administration to the New Public Service: Implication for Public Sector Reform in Developing Countries*. UNDP.

Ministry of Trade and Industry Singapore (2017), *Economic Survey of Singapore Third Quarter 2017*.

Ministry of Trade and Industry Singapore

OECD (2014), *Measuring the Digital Economy: A New Perspective*. Retrieved from

<http://www.oecd.org/sti/measuring-the-digital-economy-9789264221796-en.htm>

Peter Lovelock (2018), *Framing policies for the digital economy: Towards policy frameworks in the Asia-pacific*. Institute of System Science, National University of Singapore.